

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Проаналізовано останні дослідження та публікації з питання розвитку критичного мислення. Виокремлені ефективні методи та форми розвитку критичного мислення, як-от: дискусії, диспути, дебати, рольові ігри тощо. Підкреслена важлива роль викладача в процесі формування та розвитку критичного мислення. Виділені основні риси креативного викладача. Наголошено, що завдяки критичному мисленню студенти зможуть самотійно визначатися в професійному та особистому житті для підвищення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці.

Ключові слова: критичне мислення, методи та форми навчання, дискусія, дебати, диспути.

Abstract

The latest research and publications on the development of critical thinking were analyzed. Effective methods and forms of developing critical thinking are singled out, such as: discussions, disputes, debates, role-playing games, etc. The important role of the teacher in the process of formation and development of critical thinking is emphasized. The main features of a creative teacher are highlighted. It is emphasized that thanks to critical thinking, students will be able to determine themselves in their professional and personal life to increase their competitiveness in the labor market.

Key words: critical thinking, methods and forms of education, discussion, debates, disputes.

Вступ

Значення розвитку критичного мислення у людини будь-якого віку важко переоцінити. Адже, в умовах впливу на людей величезних обсягів інформації з різноманітних соціальних мереж і офіціальних джерел, значна їх кількість не має ні бажання, ні часу критично аналізувати її достовірність. Ще відомий ірландський драматург і романіст, лауреат Нобелівської премії в галузі літератури Джордж Бернард Шоу зазначав, що «2% людей думають, 3% думають, що вони думають, а 95% краще помруть, ніж будуть думати».

Практичне підтвердження його висновка бачимо на прикладі зомбованого російського населення, коли навіть після Бучі, Маріуполя, Харкова та інших місць зlodіянь російської армії, суспільна підтримка «спецоперації», а по суті – воєнних злочинів російської армії на території чужої країни – лише зростає. Адже, за допомогою засобів масової інформації сама назва «спеціальна військова операція» створила та підтримує в голові російського обивателя асоціації зі спецопераціями зі знищення терористичних угруповань та їхніх лідерів тощо. А законодавча заборона застосування слова «війна» має за мету відсікати в зомбованому мозку росіян саму суть того, що реально відбувається неспровокована військова агресія проти іноземної держави. Сприйняття на віру отриманої інформації призвело до повному зомбування особистості та фактичної втрати нею навичок критичного мислення.

Зрозуміло, що поверхневе сприйняття великої кількості спеціально сформованої інформації не дозволяє заглибитися в суть цих інформаційних потоків, особливо з тенденційною або нав'язливою точкою зору від державних інформаційних агентств. Завдяки ж критичному способу мислення людина може отримувати інформацію з різних джерел, аналізувати та перевіряти її, вивчати всі варіанти, виявляти недостовірну інформацію, робити власні висновки та приймати виважені рішення. Наявність критичного мислення не є уродженою властивістю людини, тому його можна сформувати та розвивати як самотійно, так і в процесі навчання впродовж життя. Але без нього неможливо виховання думаючої, самотійної та творчої особистості.

Результати дослідження

Проблема розвитку критичного мислення завжди перебувала в центрі уваги багатьох зарубіжних і вітчизняних дослідників, таких як В. Голяк, І. Кацавець, Д. Клустер (D. Klooster), К. Мередіт (K. Meredith), І. Письменна, О. Пометун, Д. Стіл (J. Steele), Ч. Темпл (C. Temple), С. Терно, О. Тягло, Д. Халперн (D. Halpern), Дж. Хейбер, В. Щербицька та ін. В основу вивчення цього питання покладено дослідження Аристотеля, І. Канта, Платона, Сократа, що розглядали мислення як особливу форму пізнавальної діяльності. Наприкінці ХХ ст. ідея розвитку критичного мислення набула в США особливої популярності й американський філософ Дж. Дьюї застосував у своїй праці «Як ми думаємо» термін «критичне мислення».

У сучасному світі людині створені всі можливості для надзвичайно швидкого доступу до будь-якої інформації, проте, дуже важливим є не лише вміння володіти певними фактами, але й здатність здійснювати її критичний аналіз і оцінювання [1]. Завдяки критичному мисленню люди здатні приймати обґрунтовані рішення, розуміти складні проблеми та здійснювати ефективну комунікацію. Застосування сучасних цифрових технологій в системі освіти позитивно впливає на розвиток критичного мислення, дозволяє сформувати конкурентоздатного та компетентного фахівця і забезпечити його подальший професійний розвиток впродовж життя [2-8].

Але ще під час розвитку критичного мислення учнів виникає значна кількість проблем, пов'язаних з недостатнім рівнем їхньої підготовки, що дозволить здійснювати ефективний критичний аналіз інформації. Зазвичай основною причиною цього є відсутність відповідних навичок або недостатня практика з аналізу складних ситуацій і проблем [9]. Тому, дієвим методом заохочування їх до критичного аналізу та пошуку альтернативних рішень під час розв'язання реальних проблем та ситуацій може бути застосування проблемного навчання [10].

Велику увагу дослідженням проблем розвитку навичок критичного мислення присвятили відомі американські вчені Д. Клустер (D. Klooster), К. Мередіт (K. Meredith), Д. Стіл (J. Steele), Ч. Темпл (C. Temple), Д. Халперн (D. Halpern) та інші. Так, професор психології каліфорнійського університету Д. Халперн (D. Halpern) розробила ефективну програму навчання навичок критичного мислення та виокремила такі риси критично мислячої людини: наполегливість, гнучкість мислення, усвідомлення наслідків, готовність до виправлення помилок, пошук компромісних рішень, планування своєї діяльності [11]. На думку Д. Клустера (D. Klooster), ознаками критичного мислення є самостійність, яка починається з формулювання проблеми, а закінчується прийняттям рішення; аргументованість і соціальність [12, с. 37]. А розробники технології розвитку критичного мислення Ч. Темпл (C. Temple), Д. Стіл (J. Steele), К. Мередіт (K. Meredith), довели, що наявність критичного мислення передбачає допитливість і здатність застосовувати дослідницькі методи: ставити питання та здійснювати пошук відповідей на них і визначили такі етапи формування критичного мислення: виклик, реалізація та рефлексія [13, с. 62].

Український вчений О. Тягло, який зробив значний внесок у дослідження феномену критичного мислення, зазначав, що критичне мислення – це процес оцінювання достовірності, здатність шукати та знаходити причини й альтернативні точки зору, сприймати ситуацію в цілому та змінювати свою позицію на основі фактів і аргументів [14, с. 78]. А науковець С. Терно вважає, що критичним мисленням можна рахувати наукове оцінювання позитивних і негативних рис дійсності, здатність використовувати певні прийоми обробки інформації, що дозволяє отримати бажаний результат [15].

На думку науковиці О. Пометун, педагогічна модель процесу навчання повинна ґрунтуватися на чіткому плануванні результатів навчання з підвищення рівня критичного мислення та відповідну організацію активного навчання, щоб створити простір для прийняття самостійних міркувань та рішень і забезпечити позитивний клімат навчання, що створюватиме стимули для нього [16, с. 89–98].

Цікавими є дослідження З. Шумейко, яка вважає, що ефективність упровадження технології розвитку критичного мислення залежить, в першу чергу, від викладача, який прогнозує доцільність застосування цієї технології в процесі вивчення кожної теми; враховує знання, уміння, навички, які опанують студенти, їхні здібності, особливості та професійні риси, що при цьому розвиваються; взаємодіє зі студентами на засадах діалогу та партнерства; сприяє їхній самостійній дослідницькій діяльності та формуванню їхнього творчого стилю діяльності; стимулює прояв у них творчих рис, а також відповідальності, оригінальності,

гнучкості, активності, швидкості, організованості, об'єктивності [17, с. 350].

Зрозуміло, викладач теж повинен постійно самовдосконалюватися, з метою набуття п'яти ознак креативного викладача: вміти нестандартно організувати освітній процес; застосовувати рекомендації з спеціалізованої літератури; розвивати критичне (креативне) мислення за допомогою спеціальних вправ; розвивати загальнокультурну компетентність і бути оптимістом (посміхатися, розважатися, грати) [18].

Важливим для формування критичного мислення є залучення викладачів і студентів до дискусій і дебатів, які дозволяють обговорювати будь-які теми [19-20]. Матеріалами для підвищення інтересу учасників до дискусій і дебатів можуть бути тексти, відео- та аудіозаписи. Дослідник Н. Стеценко зазначає, що в процесі дискусії відбувається глибоке усвідомлення інформації, що застосовується, її аналіз і синтез, формується особисте ставлення до неї. Крім того, студенти опановують основні правила ведення діалогу – диспуту, що сприяє формуванню їхньої професійної культури [19, с. 152].

Висновки

Проаналізовано останні дослідження та публікації з питання розвитку критичного мислення. Завдяки критичному мисленню люди здатні приймати обґрунтовані рішення, розуміти складні проблеми та здійснювати ефективну комунікацію. Застосування сучасних цифрових технологій в системі освіти позитивно впливає на розвиток критичного мислення, дозволяє сформувати конкурентоздатного та компетентного фахівця і забезпечити його подальший професійний розвиток впродовж життя. Виокремлені ефективні методи та форми розвитку критичного мислення, як-от: дискусії, диспути, дебати, рольові ігри тощо. Підкреслена важлива роль викладача в процесі формування та розвитку критичного мислення. Завдяки критичному мисленню студенти зможуть самостійно визначитися в професійному та особистому житті для підвищення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Хейбер, Дж. (2023). Критичне мислення. Київ: ArtHuss.
2. Дембіцька, С., & Кобилянський, О. (2023). Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з професійної освіти засобами цифрових технологій. *Педагогіка безпеки*, 8(1-2), 01–07. <https://doi.org/10.31649/2524-1079-2023-8-1-001-007>.
3. Кузьменко, О., Кобилянський, О., & Дембіцька, С. (2022). Інноваційні засоби формування професійної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей. *Педагогіка безпеки*, 7(1-2), 01–07. <https://doi.org/10.31649/2524-1079-2022-7-1-001-007>.
4. Мясковська, М., Кобилянська, І., & Кисюк, Д. (2021). Формування готовності майбутніх фахівців з професійної освіти до застосування сучасних інформаційних технологій у професійній діяльності. *Педагогіка безпеки*, 6(1-2), 21–26. <https://doi.org/10.31649/2524-1079-2021-6-1-021-026>.
5. Ставнича, Н., & Кобилянська, І. (2023). Проектування освітніх ігор як шлях до самовиховання та самовдосконалення здобувачів вищої освіти. *Педагогіка безпеки*, 8(1-2), 44–50. <https://doi.org/10.31649/2524-1079-2023-8-1-044-050>.
6. Dembitska, S., Kobylianska, I., Kobylianskyi, O., & Kuzimenko, O. (2023). Training of specialists in technical specialties to professional activity according to the requirements of the integrative approach. *Professional Pedagogics*, 1(26), 110-121. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2023.26.110-121>.
7. Dembitska, S., Kobylianska, I., Kobylianskyi, O., & Puhach, V. (2023). Psychological and didactic fundamentals of modern educational technologies of visualization. *Педевтологія*, 1, 36-43.
8. Kobylianskyi, O., Stavnycha, T., Dembitska, S., Kobylianska, I., & Miaszkovska, M. (2024). Innovative Learning Technologies in the Process of Training Specialists of Engineering Specialties in the Conditions of Digitalization of Higher Education. In: Auer, M.E., Cukierman, U.R., Vendrell Vidal, E., Tovar Caro, E. (eds) Towards a Hybrid, Flexible and Socially Engaged Higher Education. ICL 2023. *Lecture Notes in Networks and Systems*, vol 911. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-53382-2_1.
9. Кацавець, Р. С. (2024). Психологія розвитку особистості. Київ: Алерта.
10. Критичне мислення як педагогічний феномен. URL: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/88-rpldoldol/148-kritichne-mislennya-yak-pedagogichnij-fenomen>.
11. Halpern, D. (1996). *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
12. Klooster, D. (2001). What is critical thinking. *Thinking Classroom*, 4, 36–40.
13. Temple, C., Steele, J., & Meredith, K. (1996). RWCT Project: Reading, Writing, Discussion in Every Discipline: Guidebook III. Washington, DC: International Reading Association for the RWCT Project.
14. Тягло, О. В. (2008). Критичне мислення. Харків: Основа.
15. Терно, С. О. (2009). Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти. Запоріжжя: Просвіта.
16. Пометун, О. (2018). Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*, 2, 89–98.
17. Шумейко, З. Є. (2020). Упровадження технології розвитку критичного мислення в професійну підготовку фахівців державної кримінально-виконавчої служби. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія», 1 (19),

347–353.

18. 5 стратегій розвитку критичного мислення. (2021). На урок. Відновлено з <https://naurok.com.ua/post/5-strategy-rozvitku-kritichnogo-mislennya>.

19. Стеценко, Н. М. (2018). Розвиток критичного мислення майбутніх фахівців у процесі вивчення іноземної мови. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи, 60, 151-154.

20. Щербицька, В. В., Письменна, І. І., & Голяк, В. І. (2022). Розвиток критичного мислення студентів під час занять з іноземної мови у ЗВО. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки, 2 (24), 72-79. DOI: 10.32342/2522-4115-2022-2-24-7.

Кобилянський Євгеній Олександрович – студент групи ПО-236, факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: jen4yen@gmail.com.

Кобилянський Олександр Володимирович – доктор пед. наук, професор, завідувач кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: akobilanskiy@gmail.com.

Yevgeny O. Kobylanskiy – student of group PO-23b, Faculty of Information Technologies and Computer Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: jen4yen@gmail.com.

Kobylansky O. Volodymyrovych – Doctor of Pedagogy of Sciences, Professor, Head of the Department of Life Safety and Safety Pedagogy, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: akobilanskiy@gmail.com.